

10. સારા અક્ષર

પિંકી શાહ

જન્મ ઈ. સ. 1969

પિંકીબહેન શાહનો જન્મ અમદાવાદમાં થયો છે. અધ્યાપન કાર્ય કરી રહ્યાં છે. ‘ગુજરાતી ધ્વનિવ્યવસ્થા’ અને ‘ગુજરાતી કોશ રચના’ વિશે એમણે સંશોધન કર્યા છે.

વિદ્યાર્થીઓના અભ્યાસમાં તેમજ વ્યવહારુ જીવનમાં સારા અક્ષરનું કેટલું મહત્ત્વ છે તે આ પાઠમાં સંવાદ દ્વારા દર્શાવ્યું છે. ‘ચરજો’ ને બદલે ‘મરજો’ વંચાય ત્યારે કેવી ગડબડ થાય ને અર્થનો અનર્થ થાય તે તરફ ધ્યાન ખેંચવામાં આવ્યું છે. સાથે સાથે ‘સારા અક્ષર શક્ય છે’-ની ચર્ચા પણ સંવાદ દ્વારા કરવામાં આવી છે.

આ નાટક-સંવાદ પ્રકારનો પાઠ છે. જેમાં એક જ નાના પ્રસંગ કે દૃશ્ય રૂપે સરળતાથી અને ચોટદાર રીતે વ્યક્ત કરવામાં આવે છે. તેથી એની પાછળ રહેલો હેતુ કે ભાવના વાંચનારને સ્પર્શી જાય છે. વિદ્યાર્થીઓ માટે તેની ભજવણી પણ વધુ અનુકૂળ રહે છે. અમુક દૃષ્ટિ કે ભાવનાને અસરકારક રીતે વ્યક્ત કરવા માટે આવા સંવાદો લખાય છે. સંવાદની ભાષા સરળ, પ્રવાહી, ચોટદાર અને સઘન હોય છે. સંવાદના આવા પ્રયોગ વડે વિદ્યાર્થીઓ ઉત્તમ રીતે માહિતી મેળવે છે.

- હાર્દિક : મેહુલ, તું તો લેસન કરવા બેસી ગયો. ચલ ને રમવા; બધા જ તારી રાહ જુએ છે.
- મેહુલ : આ લેસન પૂરું થઈ જાય એટલે શાંતિ ને !
- હાર્દિક : અરે વાહ ! તારી નોટનાં પાનાં કેવાં મસ્ત છે, લીસાં લીસાં. હં... હવે મને ખબર પડી કે સાહેબ કાયમ તારી નોટ જ ક્લાસમાં કેમ બતાવતા હશે ?
- મેહુલ : મારી નોટમાં લીસાં પાનાં છે એટલે કંઈ સાહેબ ક્લાસમાં નથી બતાવતા. પણ મારા અક્ષર સારા છે અને નોટમાં હું છોકછાક નથી કરતો ને એટલે સાહેબ બધાને બતાવે છે.
- હાર્દિક : હા, પણ લીસાં અને સરસ પાનાં હોય તો અક્ષર સરસ જ આવે ને ! લખવાની પણ મજા આવે.
- મેહુલ : લીસાં પાનાં હોય એટલે અક્ષર સરસ આવે એવું ન હોય !
- સોનલ : અરે હાર્દિક, તને આ મેહુલને બોલાવવા મોકલ્યો અને તું જ અહીં બેસી પડ્યો. બધા ભિલ્લુ પણ નક્કી થઈ ગયા છે. બધા તમારી વાટ જુએ છે.
- મેહુલ : જો ને સોનું તું જ કહે એને, આ મારી વાત સમજતો જ નથી.
- સોનલ : કેમ, શું થયું ?
- મેહુલ : એ મને કહે છે કે મારી નોટમાં પાનાં લીસાં છે એટલે મારા અક્ષર સરસ આવે છે. એવું તે કંઈ હોતું હશે ?
- સોનલ : ના યાર, એવું તો ના હોય જો ને, મારા પપ્પા મારા માટે મોંઘી મોંઘી નોટ ક્યાં લાવે છે ?

- હાર્દિક : મારા પપ્પાને તો હું કહું છું તોય નથી લાવતા.
- રાધા : એવી બધી તો પપ્પાને ખબર પડે જ ને ! જે આપણા કામનું હોય એ મોઢું હોય તોપણ લાવે અને કામનું ના હોય તો ના પણ લાવે; એમાં શું ?
- હાર્દિક : પણ, એટલે તો મારા અક્ષર સારા નથી આવતા.
- સોનલ : એવું કશું નહિ. મારા અક્ષર તો ગમે તેના પર લખું પણ સરસ આવે છે.
- રાધા : એ તો તું અણીવાળી પેન્સિલથી લખે છે, એના લીધે.
- અશરફ : એમાં જ તો તું આખો દિવસ પેન્સિલ છોલ છોલ કરતી હોય છે.
- હાર્દિક : ... ને બે દિવસમાં એક પેન્સિલ પૂરી કરે છે.
- સોનલ : એ તો અણી તૂટી જાય તો છોલવી જ પડે ને ! અને પેન્સિલ જ બટકણી હોય તો હું શું કરું !
- રાધા : સંચાથી છોલે છે એટલે કદાચ તૂટી જતી હશે. બ્લેડથી છોલીશ તો નહિ તૂટે.
- ધવલ : પણ બ્લેડથી છોલવા જતાં પેન્સિલના બદલે આંગળી જ છોલાઈ જાય તો ?
- અશરફ : મારી પાસે તો એવી બ્લેડ છે કે અણી ભક્કમદાર થાય, પણ જરાય વાગે નહિ.
- રાધા : પણ તારા પપ્પા તો કહેતા હતા કે તારા અક્ષર બહુ ગંદા છે.
- અશરફ : અબ્બુ તો એમ જ કહે કે કલમથી લખીએ તો જ અક્ષર સારા આવે.
- મેહુલ : આ કલમ વળી શું છે ?
- અશરફ : એક જાતની પેન જ કહેવાય. બરુ કે એવા કશાકની પેન્સિલ જેટલી લાકડીને આગળથી તીરછી છોલીને એનાથી લખવાનું.
- રાધા : લાકડાથી તો કંઈ ના લખાય.
- ધવલ : એમાં સહી કે રીફિલ કેવી રીતે ભરાય ?
- અશરફ : કલમમાં રીફિલ ના નખાય. અને એમાં સહી પણ નહિ ભરવાની.
- ધવલ-હાર્દિક : તો પછી ?
- અશરફ : કલમને દવાતમાં એટલે કે ખડિયામાં બોળવાની અને એનાથી લખવાનું.
- હાર્દિક : તો તો વારે ઘડીએ ખડિયામાં બોળ્યા જ કરવું પડે !
- અશરફ : હાસ્તો, પણ એનાથી લિખાઈ બહુ જ સરસ આવે.
- ધવલ : એના કરતાં આપણી બોલપેન સારી. નહિ અણી છોલવાની ચિંતા, નહીં સહી ભરવાની માથાકૂટ કે ના હાથ ગંદા થાય. રીફિલ ખલાસ થાય એટલે બદલી કાઢવાની..બસ.
- સોનલ : પણ એનાથી તો અક્ષર ગંદા આવે !
- મેહુલ : મારા અક્ષર તો બોલપેનથી પણ સારા આવે છે.
- હાર્દિક : તારા અક્ષર તો આમ પણ સરસ છે. હું તો પેન્સિલથી લખું કે બોલપેનથી — અક્ષર સારા આવતા જ નથી.
- રાધા : એનો અર્થ એ જ કે પેન-પેન્સિલ-બોલપેન — જે ફાવતું હોય એનાથી લખવાનું. અક્ષર સારા હોય તો ગમે તેનાથી લખો અક્ષર સારા જ આવે અને ખરાબ અક્ષર હોય તો ખરાબ.

- હાર્દિક : પણ ખરાબ અક્ષરને લીધે કેટલી તકલીફ થાય છે !
- ધવલ : કેમ ?
- હાર્દિક : મારા સાહેબ કહેતા હતા કે મારા અક્ષર ખરાબ છે એટલે મારા માર્ક્સ કપાઈ જાય છે. હું શું લખું છું તે જ તેમને ખબર નથી પડતી.
- રાધા : અરે, એના લીધે તો કેવી ગરબડ થતી હોય છે ! મારી મમ્મી બહારગામ ગઈ ત્યારે મારાં ફોઈએ મારી મોટી બહેનને કાગળમાં લખ્યું ‘માટલું બરાબર સાફ કરજો, ઓટલો બરાબર વાળજો.’ અને એમને એવું વંચાયું ‘ચાટલું બરાબર સાફ કરજો, ચોટલો બરાબર વાળજો.’ તે મારી બહેન તો બિચારી રોજેરોજ દરેક ચાટલા સાફ કર્યા કરે અને ટૂંકા વાળમાં ચોટલો વાળવાની કોશિશ કર્યા કરે. બિચારી એવી કંટાળી ગઈ કે વાત નહિ.
- અશરફ : ખબર પડી ત્યારે બહુ હસ્યાં હશે, નહિ ?
- રાધા : હાસ્તો, પણ કોઈ વાર ઓડનું ચોડ વેતરાઈ જાય તો ?
- હાર્દિક : મેં એકવાર સાંભળ્યું હતું કે એક જણે ગામડે કાગળમાં લખ્યું કે ‘ઢોરને બરાબર ચારજો.’ અને ત્યાં એવું વંચાયું કે ‘ઢોરને બરાબર મારજો.’ તે એમાં બિચારાં ઢોર માર ખાઈ ખાઈને અધમૂઆં થઈ ગયાં.
- મેહુલ : એટલા માટે તો ગાંધીજીએ કહ્યું છે કે ખરાબ અક્ષરો એ અધૂરી કેળવણીની નિશાની છે.
- હાર્દિક : પણ ગંદા અક્ષર સુધારવા હોય તો શું કરવાનું ?
- સોનલ : મારા દાદી એવું કહેતાં કે સવારે વહેલા ઊઠીને ઠંડા પાણીમાં હાથ નાખી દેવાના અને હાથ ઠરી જાય પછી એવા હાથે ધીમે ધીમે સરસ રીતે લખવાનું.
- રાધા : મારા દાદા એવું કહેતા કે એમના જમાનામાં પાટલી પર ભીની માટી પાથરીને સરસ વળાંકવાળા અક્ષર લખીને માટીને સુકાવા દેતા અને પછી એ અક્ષરની અંદર લખ્યા કરવાનું; પણ હવે આજના જમાનામાં કોણ આવું બધું કરે ?
- ધવલ : પણ આપણે નાના હતા ને સુલેખનની નોટમાં લખતા હતા એવી રીતે તો લખાય ને !
- અશરફ : મારો ભાઈ નાનો હતો ત્યારે મારા અબ્બુએ બહુ ચિત્રો દોરાવેલાં. કદાચ એનાથી અક્ષરના વળાંક સરસ થતા હશે. તું પણ વર્તુળ-અર્ધવર્તુળવાળા, ઊભી-આડી-ત્રાંસી લીટીવાળાં ચિત્રો દોરી જો ને !
- હાર્દિક : અરે, હું તો એકડિયા બગડિયાની જેમ અક્ષર ઘૂંટવા પણ તૈયાર છું. કંઈક તો કરવું જ પડશે ને ! ગંદા અક્ષરની તો મને બહુ શરમ આવે છે !
- મેહુલ : ધીરજ રાખીને સતત પ્રયત્ન કરીશ તો ચોક્કસ સફળ થઈશ.
- સોનલ : હવે વાતોનાં વડાં જ કરવાં છે કે રમવાયે જવું છે ?
- મેહુલ, હાર્દિક, રાધ, ધવલ, અશરફ : હા... ચાલો... ચાલો... જલ્દી કરો. પછી અંધારું થઈ જશે.

ટિપ્પણ

ભિલ્લુ - રમતનો સાથી, જોડીદાર **વાટ જોવી** - રાહ જોવી **બટકણી** - સહેલાઈથી તૂટી જાય તેવી **દવાત** - ખડિયો, સ્યાહી ભરવાનું સાધન **ખડિયો** - કાચનો નાનો શીશો, બાટલો **ભક્કમદાર** - ભપકદાર, સારી મજાની (અહીં), ધારદાર **તીરછી** - ત્રાંસી **ગરબડ** - મુશ્કેલી **દર્પણ** - અરીસો **કોશિશ** - પ્રયાસ, પ્રયત્ન **ઓડનું ચોડ વેતરાવવું** - વિચિત્ર, સાવ ઊંધું થવું, ધાર્યા કરતાં પરિણામ અલગ આવવું **અધમૂઆં** - અર્ધા મરેલાં, શક્તિહીન **એકડિયા બગડિયાની જેમ** - શિખાઉની જેમ **વાતોનાં વડાં** - નકામી લાંબી વાતો, ખાલી વાતો.

સ્વાધ્યાય

પ્રશ્ન 1. નીચેના પ્રશ્નોના એક બે વાક્યમાં જવાબ લખો.

1. લખતી વખતે પાનાં લીસાં હોય તો શું થાય ?
2. કલમથી કઈ રીતે લખવામાં આવે છે ?
3. ખરાબ અક્ષરથી હાર્દિકને કયું નુકસાન થાય છે ?
4. સોનલે આવીને હાર્દિકને શું કહ્યું ?
5. સાહેબ વર્ગમાં બધાંને શા માટે મેહુલની નોટ બતાવતા હતા ?
6. ગાંધીજીએ ખરાબ અક્ષરો વિશે શું કહ્યું છે ?

પ્રશ્ન 2. નીચેના પ્રશ્નોના ટૂંકમાં જવાબ આપો.

1. અક્ષર સુધારવા માટેના વિવિધ ઉપાયોનું વર્ણન કરો.
2. ધવલ શા માટે બોલપેનને સારી ગણાવે છે ?

પ્રશ્ન 3. નીચેના પ્રશ્નોના મુદ્દાસર જવાબ આપો.

1. ખરાબ અક્ષરને કારણે થતી ગરબડો વિશે રાધાએ શું કહ્યું ?

પ્રશ્ન 4. નીચેના શબ્દોના વિરુદ્ધાર્થી શબ્દો આપો.

1. ધીરજ	4. લીસું
2. અણીદાર	5. ગંદુ
3. મોંઘુ	6. અંધારું

પ્રશ્ન 5. નીચે આપેલા રૂઢિપ્રયોગનો અર્થ આપી વાક્યપ્રયોગ કરો.

1. વાતોનાં વડાં કરવાં
2. ઓડનું ચોડ વેતરાઈ જવું

પ્રશ્ન 6. રોજિંદી વાતચીતમાં વપરાતા કેટલાંક અંગ્રેજી શબ્દો આ પાઠમાં તમે વાંચ્યા. હવે આવા બીજા દસ શબ્દ શોધીને લખો.

ઉદાહરણ : લેસન, ક્લાસ

પ્રશ્ન 7. નીચેના શબ્દોની સાથી જોડણી લખો.

- ભીલ્લું	- રિફીલ
- પેન્સીલ	- કોસીષ

પ્રશ્ન 8. પાત્ર - સંવાદ યોગ્ય રીતે જોડો

(અ)

1. હાર્દિક
2. અશરફ
3. રાધા
4. મેહુલ
5. ધવલ

(બ)

1. આ કલમ વળી શું છે ?
2. પણ ગંદા અક્ષર સુધારવા હોય તો શું કરવાનું ?
3. એમાં સહી કે રીફ્રેલ કેવી રીતે ભરાય ?
4. ખબર પડી હશે ત્યારે વધુ હસ્યા હશે, નહિ ?
5. હવે આજના જમાનામાં કોણ આવું બધું કરે ?

પ્રવૃત્તિ

1. શિક્ષકની મદદથી સુલેખન સ્પર્ધાનું આયોજન કરો.
2. ખરાબ અક્ષરના કારણે કોઈ ગરબડ થઈ હોય. તેનો અનુભવ વર્ગમાં કહો.
3. સુંદર હસ્તાક્ષર ધરાવતા શિક્ષકો પાસે જઈ તેમનું માર્ગદર્શન મેળવો.

ભાષાસજ્જતા

સારા અક્ષર એ હાથનું ઘરેણું છે. સારા કે સુંદર અક્ષર સૌને ગમતાં હોય છે. જેને પોતાના અક્ષર સારા ન હોય તેને પણ સારા અક્ષર તો ગમે જ. સારા અક્ષર કાઢવા માટે શેની જરૂર છે ? આ પાઠમાંથી તમને જવાબ મળ્યો જ છે કે ધીરજપૂર્વક પ્રયત્ન કરવાથી અક્ષર સુધારીને સારા કરી શકાય. બધા અક્ષર સરખા ન હોય પણ સારા તો જરૂરથી થઈ શકે.

આ પાઠ સારા અક્ષરની વાતચીતનો હતો; બરાબરને ! તમારાં જેવાં વિદ્યાર્થીઓ અંદર-અંદર વાતો કરે છે કે સારા અક્ષરના ફાયદા શું ને ખરાબ અક્ષરથી શું નુકસાન થાય. સારા અક્ષર શેનાથી આવે ને તે માટે શું કરવું જોઈએ...

આ સિવાય બીજો કોઈ વિષય પસંદ કરી, ક્લાસરૂમમાં અંદર-અંદર વાતચીત, સંવાદ કરી શકો છો. જેના લીધે માહિતીની આપ-લે થાય છે અને સરળતાથી સમજાય છે.